

Marco VENTURI

Postevropsko mesto v Evropi

Uveljavljena orodja za napovedovanje razvoja mest so opazno nezadostna. Tudi večini domnev, razumljenih kot aksiomatskih v zvezi s procesi urbanizacije, vsak dan nasprotujejo novi pojavi. V evropski tradiciji pa vendarle obstaja nekaj, kar omogoča opredelitev skupnih načinov in odgovorov: analiza vezi v procesu urbanizacije. Avtor članka prek analize kvantitativnih opažanj, prevrednotenja smisla javnih vlaganj, odkrivanja znamenj urbanosti in preoblikovanja hierarhij ponuja možnosti urbanih prihodnosti evropskih mest, oblikovanih iz razmerij nasprotujočih si dvojic.

Established tools for forecasting urban development

are evidently insufficient. Even most hypotheses seen as axiomatic in urbanisation processes are confronted by new phenomena on a daily basis. In the European tradition there is however a method, which allows definition of common methods and answers: the analysis of ties in urbanisation processes. By analysis of quantitative observation, reevaluation of the essence of public investments, identification of signs of urbanity and transformation of hierarchies, the author offers a possibility for urban futures of European cities, which stems from relationships of contradicting pairs.

*Evropa
Postevropsko mesto
Razvoj mest
Urbane inovacije
Urbanizacija*

*Europe
Posteuropean city
Urban development
Urban innovation
Urbanisation*

1. Uvod

Zaradi hitrih in turbulentnih spreminjanj je že možnost identifikacije enopomenskih smeri in verjetnih scenarijev razvoja danes skrajno negotova. Urbanistično načrtovanje je bilo vzpostavljeno na domnevi o dolgotrajnem in tekočem razvoju ter nizu linearnih pojavov, ki jih je mogoče preprosto ekstrapolirati. V takšnih analitičnih modelih tudi krize ne spreminjajo smeri posameznega pojava, omogočajo pa začasno umerjanje in občasno prilagajanje.

Zdajšnje razmere so drugačne. Ne le da so uveljavljena orodja za napovedovanje opazno nezadostna, tudi večini domnev, razumljenih kot aksiomatskih v zvezi s procesi urbanizacije, vsak dan nasprotujejo novi pojavi. Prav njihova količina potrjuje neučinkovitost iskanja skupnih značilnosti, hkrati pa so povprečne/dolgoročne napovedi nezanesljive.

V evropski tradiciji pa vendarle obstaja nekaj, kar omogoča opredelitev skupnih načinov in odgovorov: analiza vezi v procesu urbanizacije - in ne njenih oblik. Po definiciji je vez razmerje med različnimi sestavinami. Vez je rezultat dejanj, ki vodijo k visokoprireditni strategiji za reševanje skupnih problemov, katerih nujnost prevlada nad vsemi prvotnimi razlikami.

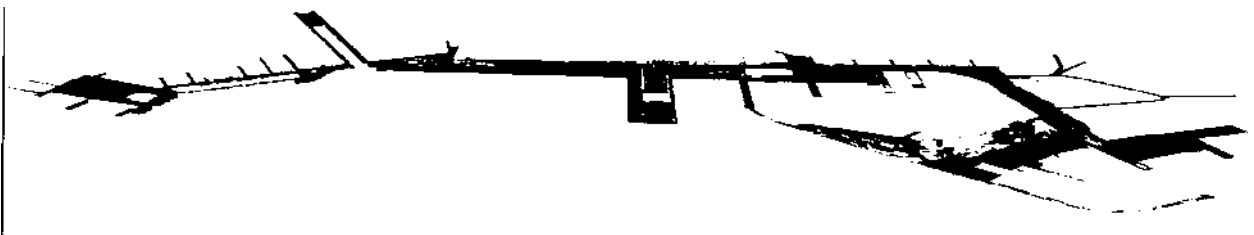
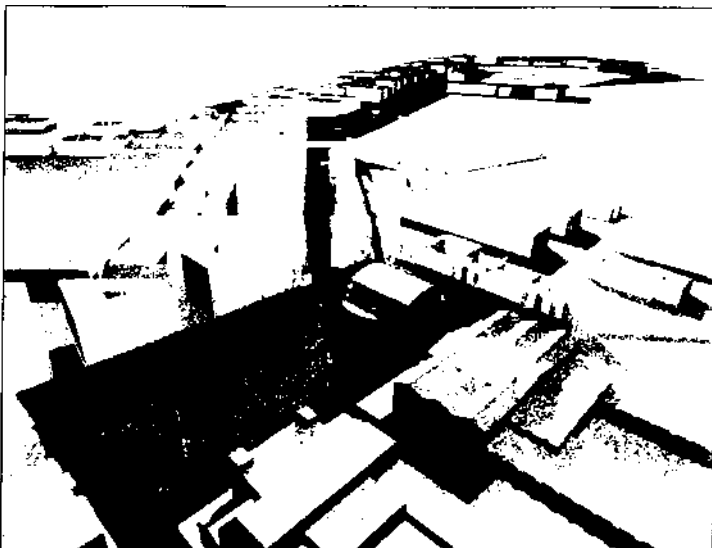
■ S tega stališča so možne strategije za presejanje kompleksnosti osamitve novih problemov in medsebojno primerjanje s tistimi značilnimi za druge kontekste: razlikovanje med dejstvi in teorijo, rezultati in projekti ter cilji in orodji. Tako pridobljeni podatki ne le potrjujejo danes splošno priznano mnenje o spremembi paradigme, temveč obenem oblikujejo temelj, na katerega je mogoče položiti posamezne kose sestavljanke.

2. Predhodno kvantitativno opažanje

Najpomembnejši urbanizacijski pojavi sodobnosti se ne dogajajo v Evropi - naj večja mesta in urbane aglomeracije so v drugih delih sveta. To dejstvo se ujema z globalnim zmanjšanjem deleža evropskih urbaniziranih površin (90 odstotkov nove urbane populacije prebiva na neevropskih območjih). Še več, pomemben vidik je tudi zmanjševanje pomena evropskih urbanih središč v pripadajočih urbanih območjih v primerjavi s koncentracijami v drugih delih sveta. Nadalje, tisto, kar so nekoč bile paradigmatke funkcije urbanosti, tj. stanovanja in proizvodnje, je danes v urbanih središčih težko najti. V mestih obenem živi miselnost o splošnem zavračanju, če ne celo opuščanju *bolj*

Slika 1: Postaja podzemne železnice Dante v Neaplju, ki jo je zasnoval arhitekt Gae Aulenti, s svojo minimalno strukturo v ničemer ne posega v metafizičen pogled na trg.

Slika 2: Zmagovalna natečajna rešitev urbanistične zasnove obale v Trstu (arhitekt Franco Zagari), ki vsebuje tudi talne ureditve in ulično pohištvo, je ogrodje posameznih inovativnih posegov prenove in/ali novogradenj.

načrtovanih prostorov ali območij, nekakšnih znamenj modernističnega urbanizma in družbe blaginje, značilnih za Evropo do poznih 70. let prejšnjega stoletja.

Čeprav so območja družbenih stanovanj in posameznih stavb, namenjenih zdravstvu, socialnim storitvam in šolstvu še vedno največji porabniki vlaganj lokalnih uprav, v zadnjem času ne prikazujejo nobenih novih uspešnih tipologij. Vsa so videti, kot da bi bila prinesena od drugod (nakupovalna središča, poslovni predeli, nabrežja, prometna vozlišča, tematski in znanstveni parki, varovana predmestna sosedstva, zabavišna središča ipd.).

Dolgo je bilo vzeto v zakup, da je Evropa pobudnik in tudi izvoznik modelov urbanizacije. Danes lahko trdimo, da ne ponuja niti zmagovalnih modelov niti rešitev na tradicionalnih področjih, tj. urbane tehnologije, integrativne zmogljivosti ali dinamike privlačnosti. Verjetno je to logična posledica, saj je že vsaj ena generacija pričala popolnemu upadu vlaganj družbeno vezanega kapitala in preusmerjanju h gradnji komaj vidnih ali nespecifičnih urbanih oblik.

Sprememba gledišča povzročena zaradi tekočih spreminjanj, nam omogoča boljše razumevanje navdušenosti nad nekdanjim evropskim modelom, če lahko ta spreminjanja relativiziramo. V resnici je značilnosti evropskega mesta in pripadajočih naj večjih uspehov mogoče najti v odgovoru, odporu ali odzivu na zelo pogoste drugačne oblike uvoženega urbanizma.

Policentričnost, organiziranost v delih in pozornost do povezav med središči in posameznimi deli mesta so le nekatere od očitnejših znamenj te specifične tradicije, kjer so območja prebivalcev iz drugih kultur bogatila središča v smislu terminalov obsežnih medsebojnih omrežij. Vendar to izredno značilnost odpiranja k drugemu, poskuse izrabe

lastnih odgovorov na drugih kulturah, so podpirala javna vlaganja, zmožnost ponudbe storitev in infrastruktura. Slednja je posepeševala razvoj in ustvarjala razmere za funkcijsko sobivanje ter višala stopnjo splošne produktivnosti.

Fizična pričevalnost, dana takšnih vlaganjem, leži prav v izredni pozornosti arhitekturnemu učinku, v civilnem ponosu, izraženem skozi zgradbe in strukture, ki odsevajo splošno družbeno zmožljivost za inovacije.

Toda, poleg simptomatično spremenjenega stališča do urbanizma v zadnjem času opažamo tudi pomanjkljivo zanimanje za reprezentativne zgradbe institucij javnega interesa. Bolnišnice, šole, prometna omrežja in socialne ustanove se vse razlaga kot prostore združevati j a ali kot prostore začasnih ureditev. Prostori civilnega ponosa so omejeni na muzeje in banke ali kraje z velikim pretokom ljudi, kot so nakupovalna središča ali letališča.

Premik v simbolnih vrednotah je jasen - stara orodja, še posebno tista za socialna stanovanja, v nasprotju z zasebnimi ali nenačrtovanimi stavbami, so spremenila prostore integracij v prostore segregacije, družbena prizorišča pa so reducirana na prostore, kjer se posamezniki srečujejo, vendar jih tudi karse- da hitro zapustijo.

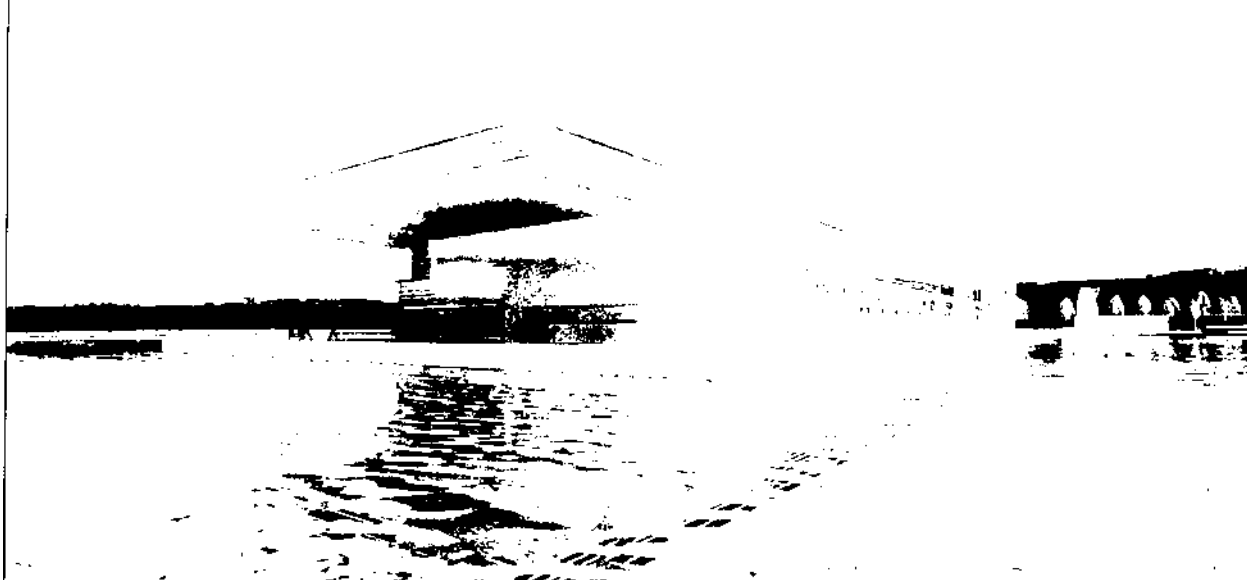
3. Zgubljeni smisel javnih

vlaganj?

Javna vlaganja se selijo iz fizičnega in stvarnega v denarno in namišljeno, kar pomeni, da izgubljajo zmožljivost simbolne predstavitve. Vsekakor so poskusi ustvarjanja neposrednih in objektivnih razmerij med družbeno transformacijo in njeno predstavitvijo v urbanem prostoru vedno težavni. Vendar ne moremo zanikati, da lahko zaznamo določene vzporednice med prilagoditvami evropskih socialnih politik v zadnjih petindvajsetih letih in strategijami ustvarjanja prostorov posameznih jeder v mestih. Zaradi negotove blaginje in rastočega egalitarnega sloja prebivalstva so nastale stvarne in raznovrstne oblike blaginje - manjše hiše, dolgotrajni potrošniški proizvodi. Skrb za lastno fizično blaginjo in vlaganja podpira znanje in ne več akademska kvalifikacija.

Vzporedno z upadom urbanih politik za podporo razvoju poteka zmanjšanje razvoja v različnih sektorjih, ki jih označujejo manj pogoste lastne značilnosti in prednosti. Z gledišča planiranja je bil do zdaj osrednji problem prepoznavanje sedanjih virov in njihova distribucija med prostori in družbenimi skupinami. Danes lahko govorimo o smeri, zaenkrat brez teoretskih izhodišč, ki ne razlaga planiranje kot način raz

Slika 3: Zmagovalna natečajna rešitev arhitekta Borisa Podrecce za opuščeno opuščena skladišča vina na tržaški obali. Arhitekt je predložil tudi urbanistično zasnovo vsega območja

delitve virov, temveč njihovega ustvarjanja, še zlasti prek sistemov privlačnosti in krepitve prostorov. Povedano drugače, zamisel je, da mora rezultat biti več, kot je vsota vseh sestavin, in da postanejo problemi razdelitve stroškov in koristi avtomatično manj pomembni med razvojnimi stopnjami - tudi če so pri tem prednosti omejene na nekaj družbenih skupin.

V resnici gre za zadnji poskus kvantifikacije razmerja med prostorom in družbo, v zmanjšanju prostorov na funkcije, ki so jim vsiljene. Toda, utrjeno mesto ni niti nevtralno niti brezbrizno do socialne politike - označeno je z inercijo, ki je mogočnejša celo od bremena lastne zgodovine.

4. Znamenja urbanosti

Svetišča mesta niso svetišča zgodovine - z različnimi oblikami avtonomije, ki odsevajo politične in družbene spremembe, ubirajo mnogo bolj zapletene poti.

Urbanizirani svet ni več izohroničen, temveč poliritmičen. Označujejo ga rastoče razlike v specifičnih odzivih, pri katerih je vsak »otok« porabil različno dolg reakcijski čas, stalno spreminjajoče oblike otočij pa so čedalje bolj odvisne od oblik povezav ali zanikanja povezav med posameznimi sestavinami.

Pojav poezije fragmenta - zapoznel v primerjavi z drugimi disciplinami - in spremenjeno stališče lahko razlagamo prek povečane inercije urbanih sestavin kakor tudi pomanjkljivega zanimanja za povezovalne strukture: povezave med posameznimi deli dekonstrukcija uničuje, dele pa pušča neprizadete.

Vendar je nadomestitev fizične in začasne kontinuiranosti mesta s sistemi zamenjave časa in razdalj, ki sta ločena in medsebojno različna, zelo težavna. Težko je razmišljati o prostoru tridimenzionalnih vozlišč multio-mrežij, nadzoru razlikovanega gibanja in hitrosti, zamenjavi tradicionalnih dihotomnih sistemov (mesto-podeželje, središče-predmestje ipd.) z nejasnimi multidimenzionalnimi sistemi.

Vzporedno je zaznati resno krizo zmogljivosti discipline v vodenju transformacije - urbana tradicija je osnovana na kontinuiteti, linearnosti, njena orodja so namenjena razlikovanju in delitvi raznovrstnih razvojev. Če urbanistična orodjarna podpira fleksibilnost, nestabilne razmere, programsko modularnost in nepričakovane rezultate, potem se zmanjša

na pravljico, tj. na predstavitev tehnoloških čudes, ki jih bo mogoče ustvariti v prihodnosti, če bi se vzpostavljena koalicija interesov odpovedala končno pridobljenim drugim merilom ocenjevanja, nadzora in začasnih prioritet.

Ob ukvarjanju z različnimi začasnimi diskontinuitetami in fazami so urbane znanosti pozabile, da postaja ekonomska vrednost mesta izrazito osrednja tema (tudi ob primerjanju z vrednostjo posameznih posegov, ki v skladu z zdajšnjim razumevanjem vidijo mesto v vlogi orodja, podpore, katalizatorja). Med posameznimi fazami tranzicije mesta ponovno odkrivajo svojo funkcijo, ki je prostor akumulacije nabranih bogastev, ljudskih virov in raznovrstnih projektov.

5. Preoblikovanje hierarhij

Po dolgem obdobju načrtnega zmanjševanja podedovanih pozicijskih vrednosti danes poteka zelo živahen proces preoblikovanja hierarhij ter opredeljevanja razlik kot pozitivnih izhodišč, ki lahko v končni posledici povzročijo napetosti, od nekdanj potencialno zelo koristnih za razvoj.

Nostalgija po selektivnih in razločevalnih mehanizmih, ki jo je še vedno mogoče zaslediti v opravičevanju javnega interesa (opredeljenega prek skupnih ekonomskih ciljev), je izrazita v mestih z oznako novejša, kot so azijska ali ameriška. V resnici je prav to novost treba razumeti. Zares je nemogoče primerjati njihove stopnje rasti in odstotkovno rast ustvarjenega dohodka s tisto v večjih evropskih mestih. Postopek ustvarjanja te rasti bi lahko razumeli kot korak nazaj, še zlasti če bi upoštevali rastočo družbeno polarizacijo, vzporedno zmanjševanje človekovih pravic in neudeležbo v demokratičnih procesih odločanja. Videti je kot posodobljen predlog razvojnih korakov, ki smo jih v Evropi že prehodili. Vendar, vprašanje je, ali je rast, ki je neodvisna od stroškov, še vedno zeleni cilj oziroma ali je odstotkovno rast dohodka mogoče ocenjevati neodvisno od njegove razdelitve.

Naši župani bi morali namesto posnemanja salonske živahnosti nekaterih tako imenovanih globalnih mest, pomisliti na dejstvo, da je privlačnost zasnovana na dostopnosti in vlaganjih v urbano tehnologijo. S tega stališča so presežna vlaganja v prenovu starih središč in opuščeni območij dolgoročno videti kontraproduktivna. Vsekakor so ta območja sposobna privabljati stalen pretok turistov, nikakor pa ne zagotavljajo avtonomne vitalnosti zgodovinskim območjem, obenem pa propad infrastrukturnih in tehnoloških omrežij onemogoča kakršnokoli novo rast ali ustvarjanje razmer, nujnih za pospeševanje njihove urbanosti.

Nedvomno so bila evropska mesta oškodovana zaradi negotovosti strategij in predvsem razpadajoče socialne politike. Slednje ne zaznajo le tisti, ki plačujejo preveč oziroma opažajo slabo razporejanje zbranih sredstev, temveč odstopa tudi od pričakovanj uporabnikov, kajti sredstva se uporabljajo tudi standardizirano, čeprav so videnja različnih skupin blaginje ali koristi pri različnih skupinah praviloma navzkrižne. Vseeno je mogoče trditi, da bo v bližnji prihodnosti mogoče prepoznati najinovativnejše pojave prav v naših mestih.

Zagovorniki globalnega mesta poudarjajo decentralizacijo proizvodnje, vendar pozabljajo, da v mestih niso koncentrirane le storitve in upravljanja, temveč ali predvsem proizvodnja mesta samega. Slednje pomeni, da je treba v razlage vključevati ne le akumuliran zbrani kapital, temveč tudi tekoče procese posodabljanja, saj so ti tisti, ki ustvarjajo največje razlike med evropskimi regijami v primerjavi z navidezno bolj navdušujočimi območji.

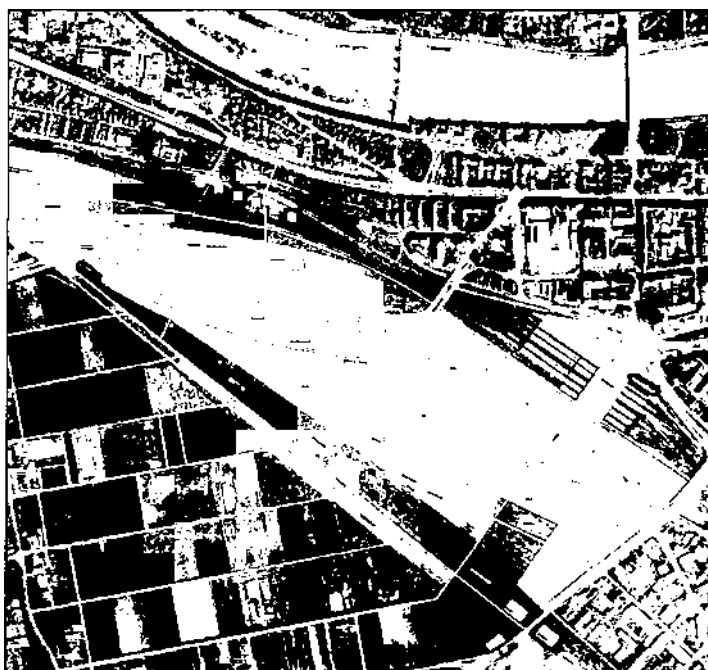
Če je zgodovinsko točno, da urbani okviri pomenijo najboljšo podporo ekonomskemu razvoju, potem je najboljša akumulirana splošna struktura urbanih in evropskih območij še vedno zmožna tekmovanja. Dolgoročno bi lahko iz določenih prednosti oblikovali tekmovalne modele, npr.: spreminjanje evropskih območij v prepleten prostor; široka urbanizacija z velikim bogastvom zunanjih ekonomij in zmogljivostjo absorpiranja različnih sektorjev, ki so v krizi (virtualnost azijskih modelov brez zaledja, ki so povezana v omrežje analognih mest, razkriva krhkost, ki jo je še treba potrditi); specifična izkušnja premagovanja negotovosti, strahu, spreminjanj. Inovacije, še posebno pospešena inovativnost sedanjosti, vzbujajo splošno percepcijo o povezanih tveganjih; neobvladljiva imigracija in družbena polarizacija

vodita v čedalje več oblik varovanih mest, ki so znamenja opuščanja primarnih funkcij mesta ali nadomestilo za povečanje družbenih interakcij. Vendar, če ne bomo izumili novih oblik, ki omogočajo sobivanje inovacij in tveganj, bo inercija evropskih mest naraščala in našla pot za zmanjševanje tveganja, verjetno ne zelo inovativno, vsekakor pa nadzorovano.

6. Postevropsko mesto

V resnici je v Evropi mogoče zaznati inovativnost - čeprav je treba za to spremeniti gledišče. Podobno je sliki v kalejdoskopu, množica projektov brez načrta razkriva kompleksno oblikovanje - vendar je treba biti daljnoviden.

Transformacije v Italiji, na primer, je navidezno nemogoče primerjati z drugimi uvedenimi modeli, temveč s tistimi, ki imajo enako preteklost. Ta pristop napeljuje k prevratu podedovanega mesta v skladu z nedialektičnim dihotomnim sistemom. Premagovanje takšnih razmer se približuje koncu, vendar brez hegelijskega konservatizma. Rojstvo mesta

Slika 4: Zasnova območja Bahnstadt v Heidelbergu (arhitekti Venturi, Bezenberger in Brech)

se ne omejuje na nasprotovanje ali tekmovanje s preteklostjo, temveč požira in prebavlja slednjo, tako da ji spreminja položaj in vlogo.

Nekatere značilnosti je mogoče že opaziti, zlasti tiste, ki vplivajo na procese spreminjanja, vendar ne na njihovo obliko:

- Zgoščeno - zredčeno. Prav od začetka so bile razlike v gostoti jedro urbanih zgodovinskih, večja gostota je v središčih mest, manjša na podeželju. Prvič v zgodovini opazimo, da se gostota (in vsa povezana medsebojna razmerja, predvsem pa intenziteta družbenih interakcij) v vseh evropskih središčih zmanjšuje, vezi pa se krepijo.
- Koncentrirano - dekoncentrirano. Razlika v potencialih središč in obmestij je obrnjena v korist tendenčne nepomembnosti lokacije: kar zdaj velja, je vsa kritična masa in ne več notranja artikulacija.
- Kontinuirano - diskontinuirano. Novi urbanizirani prostor ni več izotropen ali podoben urbanistovim sanjam. Kontinuitete ni več, niti fizične niti družbene. Nova mesta sestavljajo fragmenti, ločene ureditve, iskanje individualne blaginje, izraženi prek medsebojne osamitve posameznih stavb, v opredelitvi meja teritorijev na škodo skupnih prostorov.
- Centripetalno - centrifugalno. Nove stvari je mogoče najti v novih delih mesta, reprezentativna središča so pozabljena. Življenje v novih urbanih območjih opredeljuje čedalje večji pretok nepredvidljivih tokov, ki ne potekajo več od središča k obrobju. Kdor se giblje to počne v vsem prostoru mesta z življenjskim slogom, ki je popolno nasprotje tistemu naših staršev.
- Simetrično - asimetrično. V praksi, če ne le v izjavah, je iskanje ravnotežja nadomestilo sprejetje poudarka na asimetriji, ki je razumljena kot motor razvoja in inovacij.
- Inovativno - konservativno. Proizvodnja inovacij se omejuje na tradicionalna središča, ki jih označuje tradicionalno znanje (*iknoiv-hoiu*). Sposobnost inovativnosti je čedalje bolj povezana z premičnimi dobrinami in ne več fiksnim kapitalom, s *softivarom* in ne več *hardivarom*.
- Točkovno - mrežno. Vabljenost, ki je sposobnost jeder, nadomešča medsebojna povezanost območij. Mestni projekt naj bi

meščane, ki so ta območja zapustili in se naselili v vmesnih območjih, prepričali, da se tja vrnejo - ne več kot stanovalci,

temveč potrošniki.

- Tekmovalno - komplementarno. Nekoč je bil rang mesta odvisen od sposobnosti preseganja konkurentov, toda danes je uspeh odvisen od ponudbe tistega, kar drugod manjka, od komplementarnosti naselij v sistemu urbanega omrežja.
- Stabilno - spremenljivo. Različne hitrosti transformacij niso novost - kar je novega, je namera po njihovi institucionalizaciji, tj. v prepoznavanju območij, ki imajo veliko moč spreminjanja v nasprotju z območji, ki so bolj inertna. Različni sistemi posegov in povečana fluidnost ter prožnost lahko omogočijo ohranjanje slednjih.

Seznam je mogoče na različnih področjih še dopolniti z nasprotujočimi si dvojicami.

V vsej množici utrjenih preteklosti in novih združb, medsebojno povezanih s tehnološkimi omrežji, v katerih kakovost in količina storitev bistveno prekašajo prejšnje, ne moremo opaziti pomanjkanja načrtov in predlogov, ki najavljajo možne prihodnosti naših urbanih sistemov. Toda, danes lahko o njih z gotovostjo trdimo le eno. To bo niz različnih mest z eno skupno značilnostjo - mesta ne bodo razvijala tradicije evropskih mest, temveč ji bodo nasprotovala.

Postevropsko mesto se bo obračalo v vse smeri.

Prof. dr. Marco Venturi, arhitekt, Univerza v Benetkah, Inštitut za urbanizem, Benetke, Italija E-pošta: venturi@iuav.it

Viri in literatura

Ascher, F. (1995) *Metapolis, ou l'avenir des villes*, Jacob, Pariz.

Hassenpflug, D. (2000) *Europäische Stadt: Mythos und Wirklichkeit*, LIT, Munster.

Mazzeri, C. (2002) *La città europea del XXI secolo*, Skira, Milano.

Piccinato, G. (2002) *Un mondo di città*, Comunita, Torino.
Rietdorf, W. (2001) *Auslaufmodell europäische Stadt*, VWF, Berlin.

Secchi, B. (2001) *Prima lezione di urbanistica*, Laterza, Bari.

Siewerts, T. (1998) *Zwischenstadt*, Vieweg, Braunschweig.

Venturi, M. (2003) *Die gewendete Stadt*, Aschenbeck, Bremen.